

MIHAIL SADOVEANU ÎNTRE LITERATURA PURĂ ȘI METAROMAN

Dragoș VICOL

Universitatea Liberă Internațională din Moldova

Noțiunea de *roman poetic* în cazul operei sadoveniene trebuie percepută în două sensuri ce se luminează reciproc: romanul poetic nu trebuie lecturat așa cum citim poezia, fiind bine știut faptul că mecanismul lecturii acesteia este altul decât cel al lecturii unui roman. Ținând cont de caracterul autoreflexiv, construcția sa își propune a face vizibil modul de funcționare a părților ce-l compun, aflate într-o riguroasă relație de interdependență, romanul poetic obligă la o lectură cu ochii poeticianului, al teoreticianului literar. Altfel zis, se impune o lectură adecvată.

O lectură adecvată presupune conștientizarea faptului că romanul sadovenian capătă multiple caracteristici ale poeziei propriu-zise, rămânând, în același timp, cu un statut autonom, propriu, nefiind identic cu poezia. Pentru Mihail Sadoveanu *poezia în proză* este ceea ce face să apară *invizibilul*. Romanul sadovenian denotă expres faptul că romanul poetic, ca specie a romanului modern, reprezintă una din formele definitorii ale acestuia. Romanul poetic sadovenian, instituind starea poetică, exprimă modul în care lumea este percepută de o conștiință profund creatoare. Opera sadoveniană, de profunzimi lirice aparte, trebuie concepută ca o inedită interpretare a lumii, drept o *meta-constatare* și o tentativă de transformare a ei. Romanul poetic sadovenian apără societatea patriarhală de pericolul unei iminente automatizări, automatizare ce corupe iremediabil sufletul. El, romanul poetic, are drept punct de plecare principiul intuitiv al stării de spirit, al stării, prin excelență, poetice, care menține lumea în mișcare, salvând-o de la moartea spirituală.

Cuvinte-cheie: *roman poetic, stare poetică, literatură pură, metaroman, principiul dualității în unitate și al unității contrariilor, antinomia sacru-profan, celest-terestru, etern-efemer, durabil-ana-cronic, memorie-amnezie, realist-fabulos, masculin-feminin, mitul androginului, plan simbolic, logica povestirii, fabulația extraterestră.*

La notion du *roman poétique*, s'il s'agit de l'oeuvre de M. Sadoveanu, doit être conçue en deux sens qui s'expliquent réciproquement : le roman poétique ne doit pas être lu de la façon dont lit la poésie, étant donné le fait que le mécanisme de lecture de celui-ci est autre que le processus de lecture d'un roman ordinaire. On doit tenir compte avant tout du caractère autoréflexif ; sa constitution nous rend visible le mode de fonctionnement des parties structurales qui le composent. Celles-ci sont dans une relation d'interdépendance ; le *roman poétique* nécessite une lecture d'un homme de lettres, d'un théoricien littéraire. Autrement dit, une lecture adéquate s'impose.

Une lecture professionnelle présuppose que le roman sadovenien reçoit de multiples caractéristiques de la poésie proprement dite, en restant en même temps avec son statut autonome, qui ne coïncide point avec celui-poétique. Pour Mihail Sadoveanu *la poésie en prose* est celle qui fait apparaître *l'invisible*. Le roman sadovenien dénote expressément le fait que le *roman poétique* comme une spécificité du roman moderne, représente l'une des formes définitoires de ce dernier. L'oeuvre de Sadoveanu est d'une profondeur lyrique à part, elle doit être perçue comme une interprétation inédite du monde, comme une *métaconstatation* et une tentative heureuse de changer le monde. Le *roman poétique* de Sadoveanu défend la société pastorale ; il nie une automatisation des phénomènes, car ceux-ci corrompent sans réticence l'âme. Le roman poétique a comme point de départ le principe intuitif de l'état de

l'âme, de l'esprit, de l'état poétique par excellence, qui maintient le monde dans le mouvement perpétuel en sauvegardant le monde d'une mort spirituelle.

Mots-clés : roman poétique, état poétique, littérature « pure », métaroman, principe de la dualité des unités et l'unité des faits contraires, antinomie sacré-preface, céleste-terrestre, éternel-éphémère, durabilitate-anachronisme, mémoire-amnésie, réel-irréel, masculin-féminin, mythe androgène, plan symbolique, logique de la narration, fabulation extra-terrestre.

I. Despre critica operei lui Mihail Sadoveanu: istoricul problemei

Despre masiva operă sadoveniană s-a scris enorm de mult, practic orice exeget a supus unei experiențe critice tranșante, această creație unică și atât de poetică chiar dacă uneori aceasta apare sub formă de articol sau microstudiu. În cele ce urmează, însă, ne vom referi succint doar la cele mai reprezentative monografii dedicate, pe parcursul anilor, integral lui Mihail Sadoveanu.

În pofda faptului că demersul analitic al lui *Savin Bratu* din *Mihail Sadoveanu. O biografie a operei* a fost atins de morbul sociologismului, totuși vom aprecia drept merite ale investigației respective cercetarea atentă a împrejurărilor istorico-literare care au condus la apariția și afirmarea marelui povestitor, precum și reiterarea perspectivelor debutului sadovenian. În opinia analistului, ecoul în contemporaneitate al primelor cărți sadoveniene fusese atât de puternic, încât puțini critici s-au putut desprinde în fața marilor opere ulterioare, spre a le vedea în toată amploarea și profunzimea lor inedită.

Pentru *Nicolae Manolescu* (vezi: *Mihail Sadoveanu sau Utopia Cărții*), această creație reprezintă rodul unei munci îndelungate, cristalizate cu ajutorul inefabilului și al talentului nativ, fiind, în definitiv, rezultatul viziunii complexe a prozatorului asupra problemelor esențiale ale vieții. Spre deosebire de utopia vârstei de aur, utopia cărții este o utopie devenită conștientă de ea însăși. Personajele sadoveniene nu mai rămân primitive, ci evoluează fără a mai devasta paradisul inițial. Cartea constituie pentru ele, personajele, acel ultim refugiu și cea mai nobilă expresie a libertății de gândire. Utopia Cărții vizează credința că arta poetică sadoveniană conservă valorile supreme ale ființei umane. Conținând o experiență nealterabilă, cartea sadoveniană, crede *Nicolae Manolescu*, pare a coborî ca să dea vieții o lecție de istorie eternă. Raportându-se la viață, ca o superioară tablă a legilor, ca o morală, ca o filosofie cartea sadoveniană nu cunoaște schimbare, a fost gândită și scrisă odată pentru totdeauna. Interesantă este aprecierea făcută în *Dicționarul antologic de literatură română (Prozatori, istorici și critici literari. Vol. I. București: Editura Nova, 2001, p. 463)* în care se constată că esul lui *Nicolae Manolescu Sadoveanu sau Utopia Cărții* este „discutabil ca idee și dând prea mare pondere unor opere prelucrate, precum *Divanul persian*”.

Zaharia Sângeorzan întrevide în monografia *M. Sadoveanu. Teme fundamentale* (Editura Minerva, București, 1976) ciclul unei ample geneze literare. Capodoperele lui Sadoveanu, consideră exegetul, se nasc din *semn* și ajung la cititor prin intermediul *simbolului*. Purgatoriul acestor capodopere nu este drama, ci inițierea, poezia. Iată de ce elementele durabile ale operei sadoveniene sunt, în opinia criticului literar, redescoperirea fantasticului, miraculosului și a bizarului din viață.

Fănuș Băileșteanu în lucrarea *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu* (Editura Minerva, București, 1977) sintetizează tradițiile locale și spiritul renascentist,

fiorul bizantin și împietritrea gotică, solemnitatea moldovenească și balcanismul muntenesc, decorativismul limbilor constructive și picturalitatea expresivă, arhitecturalul și miticul creației sadoveniene. În plus, sunt reliefate mijloacele artistice care „exprimă” opera în totalitate. Analiza capodoperelor sadoveniene se produce pe fundalul reconstituirii universului spiritual propriu al autorului, ca viziune artistică asupra lumii și se urmărește treptat evoluția acestui univers în concordanță cu maturizarea expresiei stilistice, expresie care poate de una singură constitui obiectul unei incomensurabile cercetări.

Alexandru Paleologu apreciază înalt, în monografia *Treptele Lumii sau Calea către sine a lui Mihail Sadoveanu* (Editura Cartea Românească, București, 1978), filosofia și concepția de viață a scriitorului, elemente durabile care aparțin, eminamente, unui povestitor ce nu a cunoscut nici drama comunicării insuficiente și nici îndoiala ce planează asupra creației artistice. Mihail Sadoveanu, conchide cercetătorul, crede doar în *două poezii ale vieții*: în poezia scrisului și în poezia muncii. Originalitatea demersului critic al lui Alexandru Paleologu constă mai ales în surprinderea civilizației arhaice, la care aspiră Mihail Sadoveanu, și a cărei structură este definită drept „primordială” și „nedegradată”. Exegetul insistă pe reprezentarea modelului artistic perfect, absolut, arhetipal, propriu autorului *Baltagului*, model izvorât din nostalgia originarului și din mitul eternei reîntoarceri.

Monografia *Fascinația tiparelor originare* (Editura Eminescu, București, 1981), semnată de reputatul critic și istoric literar Constantin Ciopraga, scoate în evidență analiza minuțioasă a universului sadovenian, în formarea și definitivarea lui. În plus, cele mai reprezentative capodopere ale prozatorului sunt contemplate din perspectiva puterii demiurgice a artistului total de a descoperi unitatea în diversitate, în „heterogenitate”. Interesul cercetătorului se îndreaptă spre „descoperirea” eroilor sadoveniени „cu demnitate etică”, spre acele personaje care au trăsături impunătoare. Accentul critic cade nu atât pe acțiunea protagoniștilor, cât pe resorturile interne, pe simbolurile arhetipale care apar într-o lumină nouă și totalizatoare. Concluzia făcută de Constantin Ciopraga vine să continue aprecierile lui George Călinescu, care vedea în umanitatea sadoveniană „oginda unor făpturi minunate de mirare, oameni iuți și nestatornici ca apele, ca vremea, mai cu seamă stau ei în fața soarelui cu o inimă ca din el ruptă”.

Autenticitatea, pitorescul vorbirii neaoșe, poeticitatea aleasă a unui povestitor excepțional – reprezintă caracteristicile fundamentale ale operei sadoveniene de ansamblu, elemente ce sunt examinate multiaspectual, pe orizontală și verticală, de cercetătoarea Monica Spiridon în lucrarea *Divanul înțeleptului cu lumea* (Editura Albatros, București, 1982). Sunt examinate multiaspectual *retorica* și *hermeneutica* operei sadoveniene, aceste două elemente fiind considerate venerabile arte ale cuvântului eficient. Elementele respective reprezintă, în același timp, pilonii fundamentali pe care se sprijină ceea ce s-a numit „umanismul sadovenian”, expresie a echilibrului și fuziunii a lui *a ști* cu *a fi*, a echilibrului dintre viață și cunoaștere, dintre Apollon și Dionisos.

Același registru critic a fost completat reușit, mai târziu, de Doina Florea în *Mihail Sadoveanu sau magia rostirii* (Editura Cartea Românească, București, 1986), monografie ce a descoperit conotații din cele mai inedite și variate ale unității lexicale sadoveniene, descifrând înțelesurile ascunse ale textului artistic sadovenian, ajungându-se, în această ordine de idei, până la identificarea unei semantici

gnoseologice. Doina Florea observă că în capodoperele sadoveniene limba naște efecte incantatorii, textul lăsându-se descifrat doar în adâncimea operei. Dincolo de seducția muzicală a frazei, există întotdeauna un „sens acoperit”, sens profund care vizează nu atât sonurile muzicale, cât meditația istorică și vibrația unei arte poetice inconfundabile.

În general, criticii și istoricii literari, care au cercetat opera sadoveniană, și-au propus în permanență centrarea investigațiilor analitice pe dezvăluirea elementelor durabile ale acestui univers artistic în proză. Demersurile critice s-au derulat, de cele mai multe ori, de la suprafață la adâncime, de la aparență spre interioritate, de la preconcepere spre certitudine, fiind sondate temele, problemele, motivele predilecte ale povestitorului, în funcție de perioadele *de deschidere*, de revalorificare sau *de închidere*, de indiferență față de opera literară a lui Mihail Sadoveanu.

Definitorii pentru „destinul” criticii literare, care a încercat să rețină, să comprime în esență imaginea creației sadoveniene, rămân doar acele considerații care se apropie de această creație din prisma lirismului profund, poetica fiind, în fond, datul ontic suprem al întregii opere artistice a autorului. S-a menționat de altfel (în speță de către Zaharia Sângeorzan), în repetate rânduri, că literatura lui Mihail Sadoveanu respectă totalmente ciclul Genezei: se naște din semn și ajunge la crepuscul prin simbol. Purgatoriul ei nu a fost drama, ci inițierea, poezia. Tinerețea capodoperelor e tinerețea unei literaturi europene: redescoperirea fantasticului, a miraculosului și a straniuului din viață. Opera lui Mihail Sadoveanu anticipă și literatura fantastică actuală.

Creația lui Mihail Sadoveanu conține idei și principii care trăiesc într-un *spațiu al poeziei*, într-un timp imemorabil și într-o narațiune a cărei valoare și originalitate sunt ale unui povestitor. Rememorarea este și efectul direct al unei imagini extraordinare, poate unică în literatura noastră. Imaginația lui Mihail Sadoveanu recrează existența românească, conștiința și miturile ei într-o operă monumentală și modernă, ca și poezia lui Eminescu și Blaga. *Sadovenianismul* este în esență opera intuiției, reconstituirii scenice, a sincronizării lirice cu cosmosul; e lumea unui povestitor care narează magistral prin sine, dar și prin alții. Toate formulele critice nu vor reuși să definească exact sadovenianismul, ci numai să-l descrie, căci asemenea eminescianismului, fenomenul sadovenian este un spațiu estetic deschis, valorificator, refractar formulelor de orice natură. Sadovenianismul este un fenomen moral, social, artistic și istoric care va dura, va învinge timpul, ca și eminescianismul, atât prin tinerețea emoțiilor, cât și prin tinerețea ideilor. Valoarea fundamentală a operei lui Mihail Sadoveanu nu e de înțeles fără această poezie inefabilă din care modernitatea operei trăiește. Este o poezie a existenței noastre arhaice și actuale. Sadovenianismul ni se înfățișează mai totdeauna sub chipul unei poezii simple și solemne, care se naște nu din idei obiectivate, ci din raporturile om-natură: din alianța magică a două sensibilități, unde comunicarea este ritualică, iar rostirea devine ea însăși operă de artă. Imaginația, memoria și acordul liric creează sadovenianismul, iar imaginea lui cea mai evidentă este poezia. Mihail Sadoveanu nu vorbește de un anumit timp (decât foarte rar), ci de veșnicie, de formele eternului, de puterea lui de a păstra *vârstele existenței*. Timpul sadovenian este în relație cu primordialul, cu Geneza. Opera fundamentală a lui Mihail Sadoveanu este o literatură în care personajele sunt obsedate de „vreme”, care înseamnă viața. Nostalgia omului sadovenian vizează simplitatea, abandonarea timpului efemer. Timpul fiind

un simbol al declinului, umanitatea sadoveniană reîntră în raporturi cu natura, cu un timp care se metamorfozează, ascunzându-se în ciclurile vegetale. Filosofia acestei umanități se reduce la regăsirea paradisiului pierdut și la descoperirea timpului original fără vârstă. Abandonând timpul creat de civilizație, Mihail Sadoveanu creează *timpul naturii* care, paradoxal, este și al conștiinței istorice. Este filosofia unei lumi care se reîntoarce benevol la viața elementară și patriarhală. Timpul este pentru Mihail Sadoveanu însăși *creația*, căci nu există operă sau personaj care să nu fie condiționat sau modelat, făcut înțelept de timp, care să nu-i poarte chipul, morala și filosofia. Timpul-spațiu durează ca un fenomen de recuperare, se confundă cu istoria, cu începutul și durata ei. Timpul sadovenian al operei nu poate exista în afara istoriei naționale. *Demult* înseamnă la Sadoveanu nu numai tema poveștilor, relevarea logosului, ci și ideea de istorie descoperită în evenimentele ei cruciale și dramatice. E un duh al ființării întrupat într-o poezie a adevărilor esențiale.

O operă ineputabilă ca cea a lui Mihail Sadoveanu se pretează la interpretări ineputabile, prin urmare nu poate fi analizată magistral și exhaustiv în nici o monografie, cât de amplă și vastă ar fi aceasta.

II. Sensurile filosofice ale operei literare sadoveniene

Sensurile filosofice ale operei literare sadoveniene sunt multiple și de o complexitate frumusețe. *Sensurile pasive* presupun investigarea rădăcinilor mitice, ontologice, etice, psihologice ale neamului nostru. Iată de ce magia cuvintelor, în cazul lui Sadoveanu, exercită o forță viguroasă asupra textului literar propriu-zis. Demersul artistic al scriitorului se îndreaptă spre conturarea unui echilibru spiritual, în sensul conservării universului patriarhal românesc, cu toate atributele indispensabile ale acestuia. „Dacă Eminescu, menționează Fănuș Băileșteanu, proiectează pământul între galaxiile cosmice, Sadoveanu aduce cerul pe pământ, ca în basmele și legende cosmogonice populare, dacă Eminescu e fascinat doar de geneză și apocalipsă, Sadoveanu explorează spațiul și timpul dintre ele. Pe cuprinsul întregii opere sadoveniene vom sesiza un pregnant dinamism, dar și o „eternă pace” sufletească, care oscilează continuu între rai și iad. Apare și rămâne, în această creație, *principiul dualității în unitate și al unității contrariilor*. Altfel zis, antinomia sacru-profan, celest-terestru, etern-efemer, durabil-anacronic, memorie-amnezie, realist-fabulos, masculin-feminin, mitul androginului - se regăsesc cu ușurință în imensa carte sadoveniană. De remarcat că *paradisiul și infernul* (vezi, în special, *Creanga de aur* și *Baltagul*) alternează, mai ales, în plan orizontal. Oazele sacralității sunt proiectate în spații infernale și viceversa, tocmai pentru a reliefa, odată în plus, complexitatea și interdependența acestor spații mitice.

Raiul și iadul se substituie sau chiar se întrepătrund, potențându-se reciproc în orice punct sau domeniu al existenței de la mica celulă a familiei până la marea familie a țării sau chiar a umanității. Raiul are o determinare spațială exactă, iar infernul una temporală imprecisă. Paradisiul este tărâmul visat, iar infernul apare în consecința unei infiltrații majore a maleficului în destinul colectiv.

Unele personaje sadoveniene proeminente (Kesarion Breb, Vitoria Lipan, Ni-coară Potcoavă) se inițiază în cunoașterea sacralului și a profanului, conștientizând că aceste virtuți nu se moștenesc ereditar, ci se cultivă prin intermediul unor practici ancestrale, ce presupun, la temelie, credința nestrămutată în valorile neprecupețite ale binelui, frumosului, eternului. Uneori, *misiunea* eroilor sadovenieni este de-a

dreptul demiurgică, ei trebuie să cunoască totul, să fie inițiați exhaustiv în tainele lumii, să descifreze semnele cosmosului nu atât pentru sine, cât pentru a apăra, în timpuri de grea cumpănă, poporul din care au ieșit. Iată de ce ei sunt „obligați” providențial să deslușească semnele naturii, să descurce simbolurile zodiacale, or, după cum se exprimă însuși Kesarian Breb, „să cetească în eternitate și în clipa trecătoare”.

Mihail Sadoveanu rămâne adeptul filosofiei naturii, ținând cont de faptul că atunci când este nedreptățit, omul (eroul) își găsește refugiu în intimitatea vegetației eterne, identificând corespondențe genetice cu universul. Așa apare revelația, gândirea profundă, ce tinde să descopere tainele universului. Individul se dispensează de tot ce este impur în interiorul său, devenind transsubstanțial și spiritualizat. Individul, astfel, se înfrățește cu natura, posedând un înalt grad de spiritualitate, ajungând, treptat dar sigur, la transcendență. Ideea dăinuirii în eternitate prin „combaterea” efemerității cotidiene reprezintă crezul suprem al personajelor sadoveniene, iar prin extindere, și al întregii sale opere.

Dorința omului sadovenian este de a reveni (exprimându-ne în termenii lui Mircea Eliade din *Sacral și profanul*) periodic înapoi, în urmă, efortul său de a se reintegra într-o situație arhetipală, cea de la început, putând părea insuportabil și umilitor pentru modernitate. Omul sadovenian, în consecință, este „paralizat” de mitul eternei întoarceri. Avem astfel de a face cu opoziția dintre omul modern și cel premodern.

Eroii sadovenieni își asumă responsabilitatea unei existențe autentice în istorie, își asumă consecințele unei „situații patriarhale”, paradisiace, natura reprezentând pentru ei totalitatea rezervelor spirituale ale Universului. Întoarcerea periodică în Timpul Sacru al Originii nu este decât respingerea vehementă a lumii reale, chiar dacă reclusiunea se produce deseori doar la modul ireal, imaginar.

III. Romanul poetic sadovenian

Mihail Sadoveanu reprezintă în proza românească modelul *poetului spațiului închis-deschis*, această sinteză datorându-se faptului că opera sa se *închide* și se *deschide* la nesfârșit (aidoma spațiului ondulat blagian, care asigură omului mioritic, deopotrivă, adăpost și libertate). Imaginile artistice sadoveniene, descrierea peisajelor încântătoare de pe cuprinsul întregii țări i-au asigurat povestitorului supremația poetică printre ceilalți prozatori români importanți ai secolului XX.

Opera lui Mihail Sadoveanu salvează, oarecum, literatura română postbelică de la pericolul enunțat de Mihai Zamfir, potrivit căruia proza poetică, poezia prozei au ajuns în epoca noastră un fenomen periferic, poemul în proză fiind cultivat doar ocazional. Mihai Zamfir distinge, în această ordine de idei, o categorie aparte a scrierilor poematice, categorie denumită de el *romanul poematic sadovenian*. Criticul literar remarcă evoluția, ascensiunea lui Sadoveanu spre poematicele pur, autorul *Baltagul* cultivând specia prozei narative poetice prin intermediul *metaforismului programatic*, al predilecției pentru lanțul de metafore desprinse dintr-o figură inițială tutelară (așa-numita *métaphore filée*).

În general, noțiunea de *roman poetic* (mai ales în cazul operei sadoveniene) trebuie percepută în două sensuri ce se luminează reciproc: romanul poetic nu trebuie lecturat așa cum citim poezia, fiind bine știut faptul că mecanismul lecturii acesteia este altul decât cel al lecturii unui roman. Apoi, ținând cont de caracterul

autoreflexiv, construcția sa își propune a face vizibil modul de funcționare a părților ce-l compun, aflate într-o riguroasă relație de interdependență, romanul poetic obligă la o lectură cu ochii poeticianului, al teoreticianului literar. Altfel zis, se impune o lectură adecvată.

Dar o *lectură adecvată* presupune, poate în primul rând, conștientizarea faptului că romanul poetic (inclusiv cel sadovenian) capătă multiple caracteristici ale poeziei propriu-zise, rămânând, în același timp, cu un statut autonom, propriu, nefiind identic cu poezia. Pentru Mihail Sadoveanu *poezia în proză* este ceea ce face să apară *invizibilul*. Cu cât este mai mare elanul care îngăduie să fie străpunse aparențele cu atât este mai mare în proză partea de poezie. Romanul sadovenian (în special *Noaptea de sânzienă*, *Creanga de aur*) denotă expres faptul că romanul poetic, ca specie a romanului modern, reprezintă una din formele definitorii ale acestuia. În definitiv, romanul poetic sadovenian, instituind starea poetică, exprimă modul în care lumea este percepută de o conștiință profund creatoare. Opera sadoveniană, de profunzimi lirice aparte, trebuie concepută ca o inedită interpretare a lumii, obiective dar și virtuale, drept o *meta-constatare* și o tentativă de transformare a ei. Romanul poetic sadovenian apără societatea patriarhală de pericolul unei iminente automatizări, automatizare ce corupe iremediabil sufletul. Romanul poetic are drept punct de plecare principiul intuitiv al *stării de spirit*, al stării, prin excelență, poetice, care menține lumea în mișcare, salvând-o de la moartea spirituală.

Unele considerații, în această ordine de idei, pot fi operate pe marginea *stărilor poetice*, a metaforizării care se atestă în romanul istoric sadovenian *Nicoară Potcoavă*. În cadrul polemicilor critice s-au evidențiat inegalabilul har de povestitor, priceperea de a reînvia epoci, oameni, întâmplări, de a reconstitui atmosfera, culoarea timpurilor trecute și mecanismele sociale, politice și psihologice care le caracterizează. Au fost reliefate, în special de către cercetătorul Alec Hanță, *calitățile poetice, lirismul și sentimentul naturii* care individualizează scrisul sadovenian. Mulți exegeți au reținut preponderența evocării în *Nicoară Potcoavă*, calitățile descrierilor, sugestia reconstituirilor, echilibrul și bogăția de nuanțe a limbajului.

Încă în anul 1930, criticul literar Pompiliu Constantinescu a sesizat atributele lirice fascinante ale operei sadoveniene, atribute care „degajau” sensibilitate, opulență de imagine, atracție către fabulos și baladesc, îmbinare dintre eroic și sentimental, limbaj colorat și mult prea evocator. Referindu-se la cele mai reprezentative romane istorice ale scriitorului, Eugen Lovinescu nota cu pătrundere: „Sadoveanu se dovedește a fi poate cel mai puternic *poet al naturii pe care l-a dat literatura noastră* [...]. Descripția nu-i însă pur picturală, ci-i umanizată; ea este, deci, *esențial lirică*, plasticul se însuflețește, cântă munții și pădurile, cântă izvoarele și câmpiile, cântă imobilitatea naturii moldovenești în emoția succesivă a acestui animator care, pe lângă culoare, are și vibrație, pe lângă senzație are și fluiditatea armonică și ritmică a expresiei”.

În concluzie, putem menționa că limbajul sadovenian este extrem de plastic, caracterizându-se, în primul rând, prin lirism. Creația scriitorului este magistrală nu doar prin viziune și universul spiritual creat, ci, mai cu seamă, datorită mijloacelor de exprimare artistică, mijloace care întregesc o operă poetică desăvârșită.

IV. Romanul tranzitiv sadovenian

Mitul în opera lui Mihail Sadoveanu se *alterează prin istorie*. Conform opiniei exprimate de Nicolae Manolescu, eroii sadovenieni, deși traiesc în iureșul istoriei, nu au conștiința ei, imaginându-și doar la modul metafizic societatea mitică. Ei, eroii, s-au „laicizat” barbar, asigurând coerență doar unei societăți primare. Pe de altă parte, exprimându-ne în termenii savantului Iu. Lotman, putem afirma că universul sadovenian, unul profund arhaic, este de *tip semantic*, fenomenele de viață conținând doar dacă sunt înzestrate cu semnificații neobișnuite.

Romanele sadoveniene documentează o ordine istorică ancestrală, venind dinspre mit spre istorie și nu invers. Această categorie (romanele istorice sadoveniene) se pretează, potrivit opiniei exprimate de același Nicolae Manolescu, *Hinterlandului romanului corintic*, în care singurul plan perceptibil este cel simbolic. Cu vintele, gesturile eroilor sunt condensate și reduse la maximum, tocmai pentru a sugera *corinticul*, a permite fabulosului să se manifeste plenar, cu un sens precis și cât mai cuprinzător. Romanul corintic sadovenian, din această perspectivă manolesciană, poate fi considerat o căutare trepidantă a unor valori autentice într-o societate degradată, în prim-planul narațiunii derulându-se conflictul dintre erou și lume, de altfel un conflict ireconciliabil și de lungă durată.

Mihail Sadoveanu este considerat de către Nicolae Manolescu și autorul *romanului tranzitiv* (mai ales din perspectiva *Crengii de aur*). Motivele care l-au determinat pe reputatul critic să considere astfel sunt datorate evoluției generale a romanului, care se bazează, în cazul dat, pe reflexivitate, pe omniciența naratorului și conștiința de sine a personajelor. Proza lui Mihail Sadoveanu nu presupune doar relatarea întâmplărilor unor eroi. Stilul liric al narațiunii devine unul determinat, ajungându-se la gradul de *literatură pură*, la *metaroman*. Motivația analitică a lui Nicolae Manolescu este simplă: odată „eliberate” de realitate, romanele corintice (inclusiv cele sadoveniene) acceptă jocul fanteziei, generatoare, în fond, de noi realități, de această dată de realități fictive. Metaromanul încurajează virtualitatea modernă, devenind expresia unui liant dintre *logica povestirii* și *fabulația extraterestră* a narațiunii poetice.

Romanul sadovenian conține elemente complexe și ale *doricului* (omogenitatea, coerența, miturile luptei, ale vigoriei și cuceririi), și ale *ionicului* (spiritul de finețe, discernământul, dramele personale imuabile, formele deschise, lirismul, evoluția paradoxală, discontinuitatea), culminând cu supremația *corinticului* (ludicul, forma alegorică, simbolismul, filosofia pregnantă, fabulosul, parabola, metaromanul), ceea ce denotă că ne aflăm în fața unui **roman total** ce se pretează la infinități de caracteristici și interpretări critice.

Bibliografie

- Băileșteanu, F. *Introducere în opera lui Mihail Sadoveanu*. București: Editura Minerva, 1977.
- Ciopraga, C. *Fascinația tiparelor originare*. București: Editura Eminescu, 1981.
- .Dicționarul antologic de literatură română* (Prozatori, istorici și critici literari. Vol. I. București: Editura Nova, 2001.
- . Dicționar de retorică, terminologie și poetică*. Iași: Editura Universității „Alexandru Ioan Cuza”, 1994.
- Dufrenne, M. *Poeticul*. București: Editura Univers, 1971.
- Dumitrescu-Bușulenga, Z. *Studii de literatură comparată*. București: EPL, 1968.
- Florea, D. *Mihail Sadoveanu sau magia rostirii*. București: Editura Cartea Românească, 1986.
- Manolescu, N. *Mihail Sadoveanu sau Utopia Cărții*. București: Editura Eminescu, 1976.
- Paleologu, Al. *Treptele Lumii sau Calea către sine a lui Mihail Sadoveanu*. București: Editura Cartea Românească, 1978.
- Sângeorzan, Z. *Mihail Sadoveanu. Teme fundamentale*. București: Editura Minerva, 1976.
- Spiridon, M. *Divanul înțeleptului cu lumea*. București: Editura Albatros, 1982.